

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

M. Fabii Quintiliani Institutionum Oratoriarum Libri Duodecim

Summa diligentia ad fidem vetustissimorum codicum recogniti ac restituti

Quintilianus, Marcus Fabius

Lugd. Batav. ; Roterodami, 1665

Cap. I. De Exordio.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12945

rent vota, & velut nova precatone uterentur: mihi quoque profecto poterit ignosci, si quod initio, quum primum hanc materiam inchoavi, non fecerim, nunc omnes in auxilium deos, ipsumque in primis, quo neque presentius aliud, neque studiis magis propitium numen est, invocem: ut quantum nobis expectationis adjecit, tantum ingenii adspiret, dexterque ac volens adsit, & me qualem esse credit, faciat. Cujus mihi religionis non hæc sola ratio, quæ maxima est, sed alia, qua sic procedit ipsum opus, ut majora præteritis, ac magis ardua sint quæ ingredior. Sequitur enim *ut judicialium causarum*, quæ sunt maxime variæ ac multiplices, ordo explicetur, quod proæmii sit officium: quæ *ratio narrandi*: quæ *probationum sit fides*, seu *proposita* confirmamus, seu *contradicta* dissolvimus: quanta vis in *perorando*, seu reficienda brevi repetitione rerum memoria est judicis, sive affectus (quod est longe potentissimum) commovendi. De quibus partibus singulis quidam separatim scribere maluerunt, velut onus totius corporis veriti, & sic quoque complureis de unaquaque earum libros ediderunt: quas ego omnes ausus contexere, prope infinitum mihi laborem prospicio, & ipsa cogitatione suscepti muneris fatigor. Sed durandum est, quia cœpimus: & si viribus deficiemur, animo tamen perseverandum.

¶ Quod proæmii sit officium.] Breviter | *quinti & sexti*, quos instituit ex partium
complectitur argumenta *libri quarti*, | *ipsarum ordine.* Turneb.

C A P. I.

D E E X O R D I O.

QUOD *principium* Latine vel *exordium* dicitur, majore quadam ratione Græci videntur *προλογισιον* nominasse: quia à nostris initium modo significatur, illi satis clare partem

IN tribus deinceps libris *methodum* | *compositivam* sequitur, quæ eadem artis institutione constat: itaque ab *exordio* incipit, primumque ab ejus etymologia. *Idem.*

¶ Nam

tem hanc esse ante ingressum rei, de qua dicendum sit, ostendunt. ¹ Nam sive propterea quod *οἶμον cantus* est, & citharædi pauca illa, quæ antequam legitimum ² certamen inchoent, emerendi favoris gratia canunt, *proæmium* ³ cognominaverunt: oratores quoque ea quæ prius quam causam exordiantur, ad conciliandos sibi iudicium animos præloquuntur, eadem appellatione signarunt: sive quod *οἶμον* iidem Græci *viam* appellant, id quod ante ingressum rei ponitur, sic vocare est institutum: certe *proæmium* est, quod apud iudicem prius quam causam cognoverit, proficit. ⁴ Vitiöseque in scholis facimus, quod exordio semper sic utimur, quasi causam iudex iam noverit. Cujus rei licentia ex hoc est, quod ante declamationem illa velut imago litis exponitur. Sed in foro quoque contingere istud principiorum genus ⁵ secundis actionibus potest: primis quidem raro unquam, nisi forte apud eum cui res aliunde jam nota sit, dicimus. Causa principii nulla est alia, quam ut auditorem, quo sit nobis in cæteris partibus accommodatior, præparemus. ⁶ Id fieri tribus maxime rebus, inter auctores plurimos constat, si *benevolum*, *attentum*, *docilem* fecerimus: ⁷ non quia ista non per totam actionem sint custodienda, sed quia initiis præcipue necessaria, per quæ in animum iudicis, ut procedere ultra possimus, admittimur. ⁸ *Benevolentiam*

¹ Nam sive propterea quod, &c.] Hæc ab Aristotele scribuntur lib. 3. ad Theod. Eadem scribit Sopater interpres Hermogenis, quanquam ille non *certamen*, sed *carmen* scribit. erant tamen olim certamina de musica instituta. Idem.

² Certamen.] Leg. *carmen*.

³ Cognominaverunt.] Leg. *vocaverunt*.

⁴ Vitiöseque in scholis facimus.] Hoc mutuatus est Fabius à Dionysio Haly-carnassæo, qui idem scribit in cap. de ἀπειρίαις & erroribus declamationum: hoc fit, quia antequam puer declamet, tota hypothesis & argumentum explicatur, ex quo rem auditori satis notam esse putant. Turneb.

⁵ Secundis actionibus.] Vel *secundas actiones* appellat δὲ τετράλογίας, quæ tum fiunt cum plures patroni eandem causam tuentur: aut appellat eam actionem quæ secundo rem in iudicium revocat. Idem.

⁶ Id fieri tribus maxime rebus.] Vide Vossii Institut. Orator. lib. 3. cap. 3. p. 334

⁷ Non quia ista non per totam actionem, &c.] Ex secundo libro de Oratore hoc sumptum est. illic enim docet Cicero has exordii partes, aliarum quoque partium esse. Turneb.

⁸ Benevolentiam, &c.] Servius Vet. Interpres Virgil. in v. c. Fuld. Benevolentiam

tiam aut à personis aut à caussis duci accepimus: sed *personarum* non est (ut plerique crediderunt) triplex tantum ratio, *ex litigatore, & adversario, & iudice*. Nam exordium duci nonnunquam etiam ab actore causæ solet. Quanquam enim pauciora de se ipso dicit, & parcius, plurimum tamen ad omnia momenti est in hoc positum, *si vir bonus* creditur. Sic enim continget, ut non studium advocati videatur afferre, sed pene testis fidem. Quare in primis existimetur venisse ad agendum ductus officio vel cognationis, vel amicitiae, maximeque si fieri poterit, reipublicæ, aut alicujus certe ¹non mediocris exempli. Quod sine dubio multo magis ipsis litigatoribus faciendum est, ut ad agendum magna atque honesta ratione, aut etiam necessitate accessisse videantur. Sed ut præcipua in hoc dicentis auctoritas, si omnis in subeundo negotio suspicio sordium aut odiorum, aut ambitionis abfuerit: ita quædam in his quoque commendatio tacita, si nos infirmos & impares ingeniis contra agentium dixerimus, qualia sunt pleraque Messalæ procœmia. Est enim naturalis favor pro laborantibus: & iudex religiosus libentissime patronum audit, ²quem justitiæ suæ minime timet. Inde illa veterum circa occultandam eloquentiam simulatio, multum ab hac nostrorum temporum jactatione diversa. Vitandum etiam, ne *contumeliosi, maligni, superbi, maledici* in quenquam hominem ordinemve *videamur*, præcipueque eorum qui lædi nisi averfa iudicum voluntate non possunt. Nam in iudicem ne quid dicatur, non modo palam, sed quod omnino intelligi possit, stultum erat monere, nisi fieret. ³Etiam partis adversæ patronus dabit exordio

lencia in principiis controversiarum secundum præcepta rhetoricæ, quatuor modis conciliatur: à iudicum persona, à nostra, ab adversariorum, à re ipsa. *Pithæus.*

¹ *Non mediocris exempli.*] Sic Latini solent appellare rem *maximi momenti*, quam vulgo appellamus *rem consequentiæ*

& importantiæ. sic Plinius dixit *pertinere ad exemplum, & exempli referre.* Turn.

² *Quem justitiæ suæ minime timet.*] Nam si actor se fatebitur imparem, existimabit iudex se ejus persuasione & oratione non posse à proposito justitiæ abduci, atque ita libentius audiet. *Idem.*
³ *Etiam.*] Etenim.

dio materiam: interim cum honore, ¹ si eloquentiam ejus ac gratiam nos timere fingendo, ut ea suspecta sint judici, fecerimus: interim per contumeliam, sed hoc perquam raro, ut Afinius pro Urbiniæ hæredibus Labienum adversarii patronum ² inter argumenta malæ causæ posuit. Negat hæc esse proœmia Cornelius Celsus, quia sint extra litem. Sed ego cum auctoritate summorum oratorum magis ducor, tum pertinere ad causam puto, quicquid ad dicentem pertinet: cum sit naturale, ut judices iis quos libentius audiunt, facilius etiam credant. Ipsius autem litigatoris persona tractanda varie est. Nam tum dignitas ejus allegatur, tum commendatur infirmitas: nonnunquam contingit relatio meritorum: ³ de quibus verecundius dicendum erit sua quam aliena laudanti. Multum agit *sexus, ætas, conditio*, in foeminis, senibus, pupillis, liberos, parentes, conjuges allegantibus. Nam sola rectum quoque judicem inclinatur *miseratio*. ⁴ Degustanda tamen hæc proœmio, non consumenda. Adversarii vero persona prope iisdem omnibus sed è contrario ductis impugnari solet. Nam & *potentes sequitur invidia, & humiles abjectosque contentio, & turpes ac nocentes odium*: quæ tria sunt ad alienandos judicum animos potentissima. ⁵ Neque hæc dicere satis est, quod datur etiam imperitis: pleraque augenda aut minuenda, ut expediet. Hoc enim oratoris est, illud causæ. Judicem conciliabimus

¹ Si eloquentiam ejus, &c.] Hæc duo facit Cicero in proœmio pro Quintio, ubi fingit se timere gratiam Navii & eloquentiam Hortensii, itaque ea suspecta facit judici. Turneb.

² Inter argumenta malæ causæ.] Nam ex superiori Labieni vita ejusque patrociniis, Afinius ostendit, eum malarum fuisse causarum semper defensorem. Idem.

³ De quibus verecundius, &c.] Si à litigatoris persona benevolentiam ducet actor, hæc fusius commemorare poterit: sin ipse litigator erit causæ suæ actor,

verecundius & parcius dicere debet. Idem.

⁴ Degustanda tamen hæc proœmio.] Quamquam affectus & miseratio nonnunquam pro utilitate causæ in exordio moveri debent, tamen illic impleri non debent. nam potissimum ad conclusionem pertinent, Idem.

⁵ Neque hæc dicere satis est.] Amplificationem quoque docet Cicero maxime propriam oratoris esse. nam ita rei simplicitatem magis exaggerat. idem de contrario quoque intelligendum est, cum sit ejusdem artificis. Idem.

¹ Ampli-

liabimus nobis non tantum laudando eum (quod & fieri cum modo debet, & est tamen parti utrique commune) sed si laudem ejus ad utilitatem nostræ causæ conjunxerimus, ut allegemus *pro honestis* dignitatem illi suam, *pro humilibus* justitiam, *pro infelicibus* misericordiam, *pro læsis* severitatem, & similiter cætera. Mores quoque (si fieri potest) judicis velim nosse. Nam prout *asperis*, *lenes*, *jucundi*, *graves*, *duri*, *remissi* erunt, aut assumere in causam naturas eorum qua cõpetent, aut mitigare qua repugnabunt, oportebit. Accidit autem interim hoc quoque, ut aut nobis *inimicus*, aut adversario sit *amicus*, qui judicat: quæ res utrique parti tractanda est, ac nescio an ei magis, in quam videtur propensior. Est enim nonnunquam pravis iudicibus hic ¹ ambitus, adversus amicos, aut pro his quibuscum similtates gerant, pronuntiandi, faciendique, injuste ne fecisse videantur. Fuerunt etiam quidam rerum suarum iudices. Nam & in libris observationum à Septimio editis, ² affuisse Ciceronem tali causæ invenio: & ego ³ pro Regina Berenice apud eam ipsam dixi. Similis hic quoque superioribus ratio est. Adversarius enim fiduciam partis suæ jactat, patronus timet cognoscentis verecundiam. ⁴ Præterea detrahenda vel confirmanda opinio si quam præcipue domo videbitur iudex attulisse. Metus etiam nonnunquam est amovendus: ut Cicero pro Milone, *ne arma Pompeii contra se disposita putaret, laboravit*. Nonnunquam adhibendus, ut idem in Verrem facit: sed adhibendi modus alter ille frequens est & favorabilis, *ne male sentiat populus Romanus, ne judicia transferantur*. alter autem asper & rarus, quo minatur corruptis accusationem. & id quidem in concilio ampliore

¹ *Ambitus.*] *Ambitus* hic significat aucupationem famæ. *Passerat.*

² *Affuisse Ciceronem tali causæ.*] Quemadmodum Marcellum, *Deiotarum*, *Ligarium* defendit apud Cæsarem iudicem, cujus erat causa. *Turneb.*

³ *Pro regina Berenice.*] *Berenice* hæc

uxor fuit Ptolemæi regis Ægypti, filia Herodis regis Judææ, & soror Agrippæ, à Tito fratre Domitiani adamata. *Idem.*

⁴ *Præterea detrahenda.*] Hoc autem proœmium fit *per hypolepsin*, ut scribit Hermogenes libro primo. *Idem.*

pliore utcunque tutius. nam & *mali* inhibentur, & *boni* gaudent. Apud singulos vero nunquam suaserim nisi defecerint omnia. Quod si necessitas exigit, non erit jam ex arte oratoria: non magis quam appellare, etiam si id quoque sæpe utile est: aut antequam pronuntiet, reum facere. Nam & minari & deferre etiam non orator potest. ¹ Si causa, conciliandi nobis iudicis materiam dabit, ex hac potissimum aliqua in usum principii, quæ maxime favorabilia videbuntur, decerpi oportebit. quo in loco Virginius fallitur qui Theodoro placere tradit, ut ex singulis quæstionibus singuli sensus in proœmium conferantur. Nam ille non hoc dicit, sed ad potentissimas quæstiones iudicem præparandum. ² In quo vitii nihil erat, nisi in universum id præciperet: quod nec omnis actio patitur, nec omnis causa desiderat. Nam protinus à petitore primo loco, dum ignota iudici lis est, quo modo ex quæstionibus duceamus sententias? nimirum res erunt indicandæ prius. Demus aliquas (nam id exigit ratio nonnunquam) etiamne potentissimas omnes, id est totam causam? ³ sic erit in proœmio peracta narratio. Quid vero si (frequenter accidit) paulo est ⁴ durior causa? non benevolentia iudicis petenda ex aliis partibus erit, sed non ante conciliato ejus animo ⁵ nuda quæstionum committetur asperitas? Quæ si recte semper initio dicendi tractarentur, nihil proœmio opus esset. Aliqua ergo nonnunquam, quæ erunt ad conciliandum nobis iudicem

¹ *Si causa, conciliandi, &c.*] Non solum decerpendo quod in nostra causa favorabile est, verum etiam adversarii causam deprimendo. *Idem.*

² *In quo vitii nihil erat, &c.*] Theodori probat præceptum non esse usquequaque verum. nec enim hoc fieri potest primis actionibus, sed secundis & tertiis: & alioqui cum causa est asperior, nullo modo fieri potest. *Idem.*

³ *Sic erit in proœmio, &c.*] Hoc per locum ab absurdo probat. Etenim narratio nihil aliud est quam quæstionum

& propositionum fusior explicatio. si igitur ab omnibus quæstionibus decerpantur sententiæ, res tota in exordio explicabitur & narrabitur. *Idem.*

⁴ *Durior.*] Alii *asperior.*

⁵ *Nuda quæstionum committetur asperitas.*] Committere est in concertationem & pugnam producere. sic gladiatorum paria inter se committuntur ut oppugnent. hinc dicuntur *commissiones scenicæ*. Turn. *Nuda quæstionum.*] Nudam appellat destitutam patrocinio favoris apud iudicem non præparatum. *Pith.*

judicem potentissima, non inutiliter interim ex quæstionibus in exordio locabuntur. Quæ sint porro in causis favorabilia, enumerare non est necesse, quoniam & manifesta erunt cognita cujusque controversiæ conditione, & omnia colligi in tanta litium varietate non possunt. Ut autem hæc *invenire & augere*, ita quod lædit, aut omnino *repellere*, aut certe *minuere*, ex causa est. ¹ Misératio quoque aliquando ex eadem venit, sive quid passi sumus grave, sive passuri. Nec enim sum in hac opinione, qua quidam, ut eo distare proœmium ab epilogo credam, quod in hoc præterita, in illo futura dicantur: sed quod in ingressu parcius & modestius prætentanda est judicis misericordia: in epilogo vero liceat totos effundere affectus, ² & fictam orationem induere personis, & defunctos excitare, & pignora eorum producere: quæ minus exordiis sunt usitata. Sed hæc quæ supra dixi, non movere tantum, verum ex diverso amoliri quoque proœmio opus est. Ut autem nostrum miserabilem, si vincamur, exitum: ita adversariorum superbum, si vicerint, utile est credi. Sed ex iis quoque quæ non sunt personarum nec causarum, verum adjuncta personis & causis, duci proœmia solent. Personis applicantur non pignora modo de quibus supra dixi, sed propinquitates, amicitia, interim regiones etiam, civitatesque, & si quid aliud ejus quem defendimus casu lædi ³ potest. Ad causam extra pertinet tempus, *unde principium pro Cælio*. Locus, ⁴ *unde pro Deiotaro*. Habitus, *unde pro Milone*. Opinio, *unde in Verrem*. deinceps ne omnia enumerentur, *fama judiciorum, expectatio vulgi*. nihil enim horum in causa est, ad causam

¹ *Miseratio quoque.*] Ita nonnulli discernunt proœmium ab epilogo, quod in proœmio miseratio movetur & affectus spectando futurum, qui nondum explicata causa est: in epilogo vero ut de re præterita cietur affectus, cum nihil in causa dicendum superfit. *Turneb.*

² *Et fictam orationem induere personis.*] Cum res inanimis loquens inducitur

in propositione, est *prosopeia*: cum persona mortua, *idolopeia*. hæc tamen duo nomine *prosopeia* plerumque appellamus. *Idem.*

³ *Potesit.*] *Postulet.* Passerat.

⁴ *Unde pro Deiotaro.*] Quod causam publicam ageret inter privatos partes. nam id solebat in foro fieri. *Turnebus.*

x Actioe.]

causam tamen pertinet. Adjicit Theophrastus ab ¹ actione principium, ² quale videtur esse Demosthenis pro Ctesiphonte, ut sibi dicere suo potius arbitrio liceat rogantis, quam eo modo quem accusator actione præscripserat. Fiducia ipsa solet opinione arrogantia laborare. Faciunt favorem & illa pene communia, non tamen omittenda, vel ideo, ne occupentur, *optare, abominari, rogare, sollicitum agere*: quia plerunque attentum quoque judicem facit si res agi videtur nova, magna, atrox, pertinens ad exemplum: præcipue tamen si iudex aut sua vice aut reipublicæ commoveatur: cujus animus spe, metu, admonitione, precibus, vanitate denique, ³ si id profuturum credemus, agitandus est. Sunt & illa excitandis ad audiendum non inutilia, si nos neque diu moraturos, neque extra causam dicturos existiment. ⁴ Docilem sine dubio & hæc ipsa præstat attentio: sed & illud, ⁵ si breviter & dilucide summam rei de qua cognoscere debeat, indicaverimus: ⁶ quod Homerus atque Virgilius operum suorum principiis faciunt. Nam istius rei modus est, ⁷ ut propositioni similior sit, quam expositioni: nec quomodo quicque sit actum sed de quibus dicturus sit orator ostendat. Nec video quod hujus rei possit apud oratores reperiri melius exemplum, quam *Ciceronis pro A. Cluentio*. ⁸ Animadverti, iudices, omnem accusatoris oratio-

¹ *Actione.*] Alii *oratione*.

² *Quale videtur esse Demosthenis, &c.*] Æschines petierat à iudicibus, ne Demosthenem evagari sinerent, sed eodem ordine respondere cogerent. hinc Demosthenes exordium sumpsit. Turneb.

³ *Si id profuturum credemus.*] Idcirco addidit hanc circumscriptionem, quoniam orator, quem virum bonum instituit, nunquam vanus esse debet & mendax, nisi magna ducatur utilitate. Idem.

⁴ *Docilem sine dubio, &c.*] Nam quicumque attendit, doceri potest, non contra. Idem.

⁵ *Si breviter.*] Quasi non tamen ex

attentione, sed si breviter nos & dilucide dicturos polliceamur de cæteris rebus. Idem.

⁶ *Quod Homerus, &c.*] Nam Homerus ac Verg. brevi propositione rem totam de qua dicturi sunt, aperiunt: quod non facit Lucretius, nec Aratus. Idem.

⁷ *Ut propositioni similior sit quam expositioni.*] Ut non male Aristoteles proœmio propositionem subjunxisse videatur. Nam est proprium *narrationis*, fusius explicare addito modo: *propositionis* vero, breviter perstringere. Estque *exponere*, præterita commemorare: *proponere*, futura prædicere paucis. Idem.

⁸ *Animadverti iudices.*] Nam Cluentius

orationem in duas divisam esse partes: quarum altera mihi niti & magnopere confidere videbatur invidia jam inveterata iudicii Juniani: altera tantummodo consuetudinis causa timide & diffidenter attingere rationem veneficii criminum, qua de re lege est hæc quaestio constituta. Id tamen totum respondententi facilius est, quam proponenti: quia hic admonendus iudex, illic docendus est. ¹ Nec me quamquam magni auctores in hoc duxerint, ut non semper facere attentum ac docilem iudicem velim: non quia nesciam id quod ab illis dicitur, esse pro mala causa: qualis ea sit, non intelligit: verum quia istud non negligentia iudicis contingit, sed errore. Dixit enim adversarius, & fortasse persuasit: nobis opus est ejus diversa opinione: quæ mutari non potest, nisi illum fecerimus ad ea quæ dicemus, docilem & attentum. Quid ergo? Imminuenda quædam & elevanda, & quasi contemnenda esse consentio, ad remittendam intentionem iudicis, quam adversario præstat: ut fecit *pro Ligario Cicero*. ² Quid enim agebat aliud ironia illa, quam ut Cæsar minus se in rem tanquam non novam intenderet? Quid *pro Caelio*, quam ut res expectatione minor videretur? Verum ex iis quæ proposui aliud in alio genere causæ desiderari palam est. ³ Genera porro causarum plurimi quinque fecerunt, *honestum, humile, dubium vel anceps, admirabile, obscurum*: id est, ἐνδοξόν, ἀδόξον, ἀεὶ φειδόμενον, ἀφειδόμενον,

tius accusabatur quod in iudicio Juniano corruptis iudicibus effecisset ut Oppianicus damnaretur, deinde quod veneficium dedisset Oppianico. *Idem*.

¹ *Nec me quamquam, &c.*] Contra quosdam contendit probare Fabius, utique docilem attentumque iudicem esse faciendam, etiam in mala causa, ad adversarii destruendam opinionem, & novam illique contrariam afferendam. *Idem. Nec me quamquam magni auctores.*] Male reprehendit Aristoteles quod scripserit, auditorem interdum non attentum reddi debere. Vide Vossium *Instit. Orator. lib. 3. cap. 3. p. 339.*

² *Quid enim agebat aliud ironia.*] Vid. Brodæum *miscellan. libro 6. cap. 12. pag. 556. &c.* Lamprid. *Critic. Part. 2. Franc. Luissinum Parerg. lib. 2. cap. 35. pag. 504. &c.* Lamp. *Critic. Part. 3.*

³ *Genera porro causarum.*] Superior causarum divisio, generis erat *in formas*, hæc subiecti in *accidentia*. nam hæc qualitates ipsi materiæ accidunt, referunturque potissimum ad exordii rationem. Cornificius *libro primo* quatuor facit, *honestum, turpe, dubium, & humile*. Cicero *primo de Inventione*, & Fortunatianus cum Fabio conveniunt. *Turnebus.*

ἄξιον, δὲ σὺν ἀγαλλεῖν. Sunt quibus recte videatur adjici *turpe*, quod alii *humili*, alii *admirabili* subjiciunt. *Admirabile* autem vocant, quod est præter opinionem hominum constitutum. In ancipiti maxime *benevolum* judicem, in obscuro *docilem*, in humili *attentum* parare debemus. Nam *honestum* quidem ad conciliationem satis per se valet: in *admirabili* & *turpi*, remediis opus est. ¹ Et eo quidam exordium in duas dividunt partes, *principium*, & *insinuationem*: ut sit in principiis recta benevolentiae & attentionis postulatio: quæ quia esse in turpi causæ genere non possit, insinuatio surrepat animis, maxime ubi ² frons causæ non satis honesta est, vel quia res sit improba, vel quia hominibus parum probetur: aut si facie quoque ipsa premitur, vel invidia consistentis ex diverso patroni, aut patris, vel miserabilis senis, cæci, infantis. ³ Et quidem quibus adversus hæc modis sit medendum, verbosius tradunt, materiasque ipsi sibi fingunt, & ad morem actionum prosequuntur: sed hæc cum orientur ex causis, quarum species consequi omnes non possumus, nisi generaliter comprehendantur, in infinitum sunt extrahendæ. Quare singulis consilium ex propria ratione nascetur. Illud in universum præceptum sit, ut ab iis quæ lædunt, ad ea quæ profunt, refugiamus. ⁴ Si causa laborabimus, persona subveniat: si persona, causa: si nihil, quod nos adjuvet, erit, quæramus quid adversarium lædat. Nam ut optabile est, plus favoris mereri: sic proximum, odii minus. In iis quæ negari non poterunt

¹ Et eo quidam exordium, &c.] Duo sunt exordii genera, *principium*, manifestius: & *insinuatio* obscura, *subdola*, & *artificiosa*, quæ non recte, sed subdole colligit iudicis benevolentiam. ea tribus in rebus utimur, cum causa est *admirabilis* & *turpis*, cum auditor *persuasus*, cum auditor *defatigatus*. Idem.

² Frons causæ.] Ingressus & principium, eleganter, ut quæ honestatem turpitudinemque præ se ferre videatur. Est autem *frons*, qua ipsa primum causa

apparet: *facies*, qua agnoscitur, id est ipsa *qualitas*. Idem.

³ Et quidem quibus, &c.] Ut Cic. I. de *Inventione*, & *Cornific. lib. I. ad Herennium*. Porro nonnulli rhetores insinuationis præcepta non tradunt universalialia, sed propositis variis thematibus, quomodo sit illic exordium doceat: quæ ratio pessima est, quia per singularia docet quæ sunt infinita. Idem.

⁴ Si causa laborabimus.] Hoc Fabius dicit pro *malam causam habere*. Idem.

poterunt elaborandum ut aut minora quam dictum est, aut alia mente facta, aut nihil ad præsentem quæstionem pertinere, aut emendari posse poenitentia, aut satis jam punita videantur. ¹ Ideoque agere advocato quam litigatori facilius: quia & laudat sine arrogantia crimine, & aliquando utiliter etiam reprehendere potest. Nam se quoque moveri interim finget, ² ut *pro Rabirio Posthumo Cicero*, dum aditum sibi ad aures faciat, & auctoritatem induat vera sentientis, quo magis credatur vel defendenti eadem, vel neganti. ³ Ideoque hoc primum intuemur litigatoris an advocati persona sit utendum, quoties utrunque fieri potest. Nam id in schola liberum est, in foro rarum, ut sit idoneus rei suæ quisque defensor. ⁴ Declamaturus autem maxime positus in affectibus causas propriis personis debet induere. Hi sunt enim qui mandari non possunt: nec eadem vi perferuntur alieni animi, qua sui, motus. His etiam de causis insinuatione videtur opus esse, si adversarii actio iudicum animos occupaverit, vel si dicendum apud fatigatos est: quorum alterum promittendo nostras probationes, & adversas eludendo vitabimus: alterum & spe brevitatis, & iis quibus attentum fieri iudicem docuimus. ⁵ Et urbanitas opportuna reficit animos, & undecunque petita iudicis voluptas

¹ *Ideoque agere advocato, &c.]* Advocatus cum de alio loquatur, non de se, facilius citra arrogantiam litigatorem ejusque facta laudare poterit: at si litigator suam ageret causam, aut si ejus personam indueret advocatus, non tam facile posset. *Advocatus* autem is dicitur, qui in iudicio præsentiam suam commodat amico. hoc in loco *pro actore* posuit Fabius. *Idem.*

² *Ut pro Rabirio.]* Illic enim & ipse Cic. *facilitatem & imprudentiam* Rabirii litigatoris damnat, qui Ptolemæo Alexandrinorum regi profugo pecuniam mutuarit, cujus nomine sit repetundarum accusatus. *Idem.*

³ *Ideoque hoc primum.]* Patronus ipse,

cum utrunque erit liberum, pro utilitate causæ videre debet agere debet ex persona sua, an suscepta litigatoris sui persona: quod tamen rarum est. *Idem.*

⁴ *Declamaturus autem.]* Quædam à Græcis appellantur *causæ pathetica*, quas cum declamator tractabit, *prosopopæia* uti debet, ut suscipiat personam litigatoris, quia tum ex propria persona vehementior erit affectus, quam ex aliena. quia tales sint ut alteri personæ mandari non possunt, persona movetur magis quam alia. *Idem.*

⁵ *Et urbanitas.]* Vide *Ciceronem de Inventione*. Hoc & in *Muræna* causa fecit Cicero, etsi non statim initio. *Idem.*

I Nos

voluptas levat tædium. ¹ Non inutilis etiam est ratio occupandi quæ videntur obstare: ut Cicero dicit ² *scire se mirari quosdam, quod is qui per tot annos defenderit multos, læserit neminem, ad accusandum Verrem descenderit.* deinde ostendit hanc ipsam fociorum defensionem, quod schema *περίληψις* dicitur. Id cum sit utile aliquando, nunc à declamatoribus quibusdam pene semper assumitur, ³ qui fas non putant nisi à contrario incipere. Negant Apollodorum secuti tres esse (de quibus diximus) præparandi judicis partes: sed multas species enumerant, ut *ex moribus judicis, ex opinionibus ad causam* extra pertinentibus, *ex opinione de ipsa causa*, quæ sunt prope infinitæ: tum iis, ex quibus omnes controversiæ constant, *personis, factis, dictis, causis, temporibus, locis, occasionibus cæteris.* Quas veras esse fateor, sed in hæc tria genera recidere. Nam si *judicem benevolum, attentum, docilem* habeo, quid amplius debeam optare, non reperio: cum metus ipse, qui maxime videtur esse extra hæc, & attentum judicem faciat, & ab adverso favore deterreat. ⁴ Verum quoniam non est satis demonstrare discentibus quæ sint in ratione proœmii, sed dicendum etiam quomodo perfici facillime possint: hoc adjicio, ut dicturus intueatur, *quid, apud quem, pro quo, contra quem, ⁵ quo tempore, ⁶ quo loco, ⁷ quo rerum statu, qua vulgi fama* dicendum sit: *quid judicem sentire credibile sit* antequam incipiamus: tum
quid,

¹ *Non inutilis etiam.*] Hermógenes quatuor ponit species proœmiorum, unam quam vocat *ex opinione seu suspitione*: ea à latinis dicitur ex præsumptione & prolepsis. Turneb.

² *Scire se mirari, &c.*] Vide ut Cic. verba mollit accusativi mutatione in nominativum: alioqui solœcismum admisisse videretur Cic. ut Ascon. notat. Pitbæus.

³ *Qui fas non putant, &c.*] Cum per prolepsin exordimur, directe benevolentiam non captamus ab his quæ profunt, sed nobis contraria & adversa sta-

tim occupamus & diluimus. Turneb.

⁴ *Verum quoniam non est, &c.*] Per analysin finem antea proposuit, nunc ad ea media descendit quibus *finis* acquiritur: nunc quoque ulterius progreditur *resolvendo*, quibusque modis media adipiscamur docet. hoc autem præceptum sumptum est ex *secundo libro de Oratore.* Idem.

⁵ *Quo tempore.*] Pro Cœlio, quod festo die. Idem.

⁶ *Quo loco.*] Pro Deiotaro. Idem.

⁷ *Quo rerum statu.*] Pro Milone. Idem.

quid, aut desideremus, aut deprecemur: ipsa illum natura eoducet, ut sciat quid primum dicendum sit. At nunc omne quod cœperint, proœmium putant, & ut quicque succurrerit, utique si aliqua sententia blandiatur, exordium. Multa autem sine dubio ex aliis partibus sunt, ¹ aut aliis partibus causæ communia: nihil tamen in quaque melius dicitur, quam quod æque bene dici alibi non possit. ² Multum gratiæ exordio est quod ab actione diversæ partis materiam trahit, hoc ipso: quod non ³ compositum domi, sed ibi atque è re natum, & facilitate famam ingenii auget, & facie simplicis sumptique è proximo sermonis fidem quoque acquirit: adeo ut etiam si reliqua scripta atque elaborata sint, tamen plerunque videatur tota extemporales oratio, cujus initium nihil præparatum habuisse manifestum est. ⁴ Frequentissime vero proœmium docebit & sententiarum & compositionis & vocis & vultus modestia: adeo ut in genere causæ etiam indubitabili, fiducia se ipsam nimium ⁵ exercere non debeat. Odit enim iudex fere litigantis securitatem: ⁶ cumque jus suum intelligat, tacitus reverentiam postulat. Nec minus diligenter, ne suspecti simus ulla parte, vitandum: propter quod ⁷ minime ostentari debet

¹ Aut aliis partibus causæ communia.] Hæc tria verba priora videntur superflua, sicque legendum esse, ex aliis partibus sunt *causæ communia*, id est, quæ commode ex aliis partibus tractari possunt. *Idem.*

² Multum gratiæ.] *Cicero lib. 2. de Orator.* in exordiis vitandum ait, ne sint *quæ sita*, nec *ex tempore facta*, seu *domo allata*: quod hæc suspecta sint iudicibus, seque iis circumveniri putent. unde probat Fabius proœmia illa quæ petuntur ab actione adversarii, quia extemporalitatem habere videntur: ut pro *Milone*, pro *Cælio*, pro *Cluentio*. *Idem.*

³ Compositum domi.] Ut *Demetrii* exordium in *Persea* fratrem apud *Philippum* patrem, apud *Livium lib. 10. de bello Maced.* *Idem.*

⁴ Frequentissime vero.] Præceptum hoc & ad compositionem pertinet, quæ nimis elaborata esse non debet, unde *exordium apparatus* vituperatur: & ad actionem, quæ *modesta* esse debet & *tranquilla*. unde apud *Cic.* vituperatur *Philippus* qui vehementer & acriter exordiri solebat. de quo vide *Cicero lib. 1. de Invent.* *Idem.*

⁵ Exercere.] *Exerere*, id est, nudare, *Gr. ἐξέρπειν. Passerat.*

⁶ Cumque jus suum int.] *Cicero* pro *Quintio*: Quam rem facile à pr. impetrassent, nisi tu, quod esset tuum jus & officium plerosque docuisses. *Pith.*

⁷ Minime ostentari debet.] Est enim, ut *Cicero ait 2. de Orat.* in proœmiis summa adhibenda cura, ut expectationi eorum qui audiunt quam celerrime succurratur:

bet in principiis cura, quia videtur ars omnis dicentis contra judicem adhiberi. ¹ Sed ipsum istud evitare, summæ artis est. ² Nam id sine dubio ab omnibus, & quidem optime præceptum est, verum aliquatenus temporum conditione mutatur: quia quibusdam in judiciis ³ maximeque capitalibus, ut apud centumviros, ipsi iudices exigunt sollicitas & accuratas actiones: contempnuntque se, nisi in dicendo etiam diligentia appareat, credunt: nec doceri tantum, sed etiam delectari volunt. Et est difficilior hujus rei moderatio: quæ tamen ita temperari potest, ut videamur accurate, non callide dicere. Illud ex præceptis veteribus manet, *ne quod insolens verbum, ne audacius translatum, ne aut ab obsoleta vetustate, aut à pœtica licentia sumptum*, in principio deprehendatur. Nondum enim recepti sumus, & custodit nos recens audientium intentio: magis conciliatis animis, & jam calentibus, hæc libertas feretur, maximeque ⁴ cum in locos fuerimus ingressi, quorum naturalis ubertas licentiam verbi notari circumfuso nitore non patitur. Nec argumentis autem, nec locis, nec narrationi similis esse in procæmio debet oratio, ⁵ neque tamen deducta semper,

curratur: cui si ab initio satisfactum non sit, multo plus sit reliqua causa laborandum. Sed in his *calliditas & curæ ostentatio nimia* penitus abesse debet. *Turn.*

¹ *Sed ipsum istud evitare.]* *Artem enim summam esse dixit Lysias, non videri artem.* *Idem.*

² *Nam id sine dubio.]* Hoc quoque annumerat inter causas corruptæ eloquentiæ Tacitus: nam olim oratores in exordio *delectare* notebant, sed moleste præfabantur. Fabii tempore iudices ab oratoribus etiam *delectationem* flagitabant, non contenti didicisse quæ ad causam pertinebant: aliàs se contemni interpretantes, non sine periculo causæ. Quod autem *Centumviros* ait, ita intelligendum est, quod olim *Centumviri* de causis privatis cognoverint: tempore autem Fabii cum essent in quatuor basi-

licas distributi, etiam de publicis & capitalibus. nisi forte *Triumviros* legendum putes, qui præerant causis capitalibus. *Idem.*

³ *Maximeque capitalibus, ut apud.]* Vide Franc. Polleti Duacensis I. c. Historiam Fori Romani libro 3. cap. 13. p. 287. &c. *Ut.]* *Vett. aut.*

⁴ *Cum in locos fuerimus ingressi.]* Intelligit locos communes, qui dicuntur in virtutes & vitia *per amplificationem*, admittuntque liberiores verborum ornatum. *Turneb.*

⁵ *Neque tamen deducta semper.]* *Deductam orationem* dixit exilem & tenuem. Sic Verg. vocavit *carmen deductum*. nisi forte intelligere velis, *suis membris divisam*. *Circumlatam* autem appellat orationem *periodicam*, quæ certo verborum circuitu & numero comprehenditur. *Idem.*

per, atque ¹ circumlata, sed sæpe simplici atque illaboratæ similis, nec verbis vultuque nimia promittens. ² Dissimulata enim, & ut Græci dicunt, ἀνεπιφαιή actio, melius sæpe surrepit. Sed hæc prout formari animos iudicum expedit. ³ Turbari memoria, vel continuandi verba facultate destitui, nusquam turpius: cum vitiosum proœmium possit videri *cicatricosa facies*: & pessimus certe gubernator, qui navem, dum portum egreditur, impegit. ⁴ Modus autem principii, pro causa. Nam brevius *simplices*, longius *perplexa* suspectæque & infames desiderant. ⁵ Ridendi vero, qui velut leges proœmiis omnibus dederunt, ut intra quatuor sensus terminarentur. ⁶ Nec minus evitanda est immodica ejus longitudo, ne ⁷ in caput excrevisse videatur, & quo præparare debet, fatiget. ⁸ Sermonem à persona iudicis aversum, quæ ἀπὸ προσώπου dicitur, quidam in totum à proœmio summovent. nonnulla quidem in hanc persuasionem ratione ducti. Nam profus esse hoc magis secundum

¹ *Circumlata.*] *Circulata.* Passerat.

² *Dissimulata enim.*] *Dissimulatam* appellat actionem, *remissam & modestam*, absque ulla ostentationis suspicionem. *Turneb.*

³ *Turbari memoria.*] Vitium est ex ratione potius eloquutionis atque actionis, quam ex ipsa exordiorum natura. *Idem.*

⁴ *Modus autem.*] Id breviter *Cic. 2. de Orat.* sed oportet ut ædibus ac templis vestibula & adytus, sic causis principia pro portione rerum præponere. Itaque in parvis rebus atque frequentibus causis ab ipsa re est exordiri commodius, &c. quæ seq.

⁵ *Ridendi vero, qui, &c.*] Notare videtur Græcos, qui *exordium* componebant *ex propositione, ratione, redditione, & conclusione*: in qua est sententia *Hermogenes lib. 1. de Inventione.* qui tamen defendi potest, vel quod existimet hæc etiam geminari posse, unde interpret *Demosthenis* ponit *primum, secundum,*

tertium exordium plerumque: vel quod hæc etiam potiora sint, reliqua vero veluti inserantur. *Idem.*

⁶ *Nec minus.*] Ex *Dionys.* hoc transcripsit *ἄξι ἀτεχνίας*, qui hæc *εὐγενία καὶ ἀεὶ ἐπιπροσώπου* vocat. *Idem.*

⁷ *In caput excrevisse.*] Metaphora est sumpta à plantis, quarum radix est bulbosa: solept enim crescere in caput. aut etiam à Nanis, quorum caput proportionem corporis est maximum. Igitur *oratio crescit in caput*, cuius est exordium prolixius. *Idem.* *In caput excrevisse.*] *Ovid. de Ascalapho: inque caput crescit.* *Pithœus.*

⁸ *Sermonem à persona, &c.*] Reprehendit illorum superstitionem qui *apostrophen* gravioresque huiusmodi figuras nunquam esse apponendas in exordiis existimarunt. quo loco annota præceptum quidem esse ne apponantur, sed utilitate causæ infringi aliquando præcepta. *Turneb.*

I Hæc

dum naturam confitendum est, ut eos alloquamur potissimum, quos conciliare nobis studemus. Interim tamen & est ¹ hîc proœmio necessarius ² sensus aliquis, ³ & is acrior fit atque vehementior ad personam directus alterius. Quod si accidat, quo jure, aut qua tanta superstitione prohibemur dare per hanc figuram sententiæ vires? Nec enim istud scriptores artium, quia non liceat, sed quia non putent utile, vetant. Ita si vincet utilitas, propter eandem causam facere debebimus, propter quam vetamur. ⁴ Et *Demosthenes* autem ad *Æschinem* orationem in proœmio convertit, & *Marcus Tullius* cum ⁵ pro aliis quibusdam, ad quos ei visum est, tum *pro Ligario ad Tiberonem*. Nam erat multo futura languidior, si esset aliter figurata. quod facilius cognoscet si quis illam totam partem vehementissimam, cujus hæc forma est, *Habes igitur Tubero, quod est accusatori maxime optandum, &c.* convertat ad judicem: tum enim vere aversa videatur oratio & languescat vis omnis dicentibus nobis. *Habet igitur Tubero, quod est accusatori maxime optandum.* Illo enim modo pressit atque institit, hoc tantum indicasset. Quod idem in *Demosthene*, si flexum illi mutaveris, accidet. Quid? non *Sallustius* directo ad *Ciceronem*, in quem ipsum dicebat, usus est principio, & quidem protinus? *Graviter & iniquo animo maledicta tua paterer Marce Tulli.* sicut & *Cicero* fecerat in *Catilinam*, *Quousque tandem abutere patientia nostra?* Ac ne quis apostrophem miretur, idem *Cicero* ⁶ pro *Scauro* ambitus reo, quæ causa est

¹ Hîc Proœmio.] Leg. Hoc proœmium.

² Sensus aliquis: & is, &c.] Alii leg. si sensus aliquis erit acrior fietque vehementior. Pithœus.

³ Et is acrior fit, &c.] *Fabius* quoque docet. lib. 9. ubi de figuris agit, apostrophem orationi addere acrimoniam, quæ alioqui jaceret si simplicitate naturali fluere. hæc autem non in proœmio tantum, sed in cæteris contingit partibus. *Turneb.*

⁴ Et *Demosthenes*.] *Demosthenes* in oratione de corona aversione est usus ad *Æschinem* adversarium, seque ejus impudentia uti nolle dixit. *Idem.*

⁵ Pro aliis quibusdam.] Ut in *Catilinam* & *Sallustium*. *Idem.*

⁶ Pro *Scauro* ambitus reo.] Accusatus est *Scaurus* ambitus, quod in consulatus petitione tribus & centurias pecunia corrupisset. *Idem.*

fa est in commentariis (nam bis eundem defendit) *proso-*
pœia loquentis pro reo utitur: pro Rabirio vero Posthumo,
 eodemque ¹ Scauro reo repetundarum, etiam *exemplis*: pro
 Cluentio (ut modo ostendi) *partitione*. Non tamen hæc,
 quia possunt bene aliquando fieri, passim facienda sunt,
 sed quoties præceptum vicerit ratio: quo modo & simili-
 tudine, dum brevi, & translatione, atque aliis tropis (quæ
 omnia cauti illi ac diligentes prohibent) utemur interim:
² nisi si cui divina illa pro Ligario ironia, de qua paulo ante
 dixeram, displicet. Alia exordiorum vitia verius tradide-
 runt. ³ Quod in plures causas accommodari potest, *vul-*
gare dicitur. Id minus favorabile, aliquando tamen non
 inutiliter assumimus: magnis sæpe oratoribus non evita-
 tum. Quo & adversarius uti potest, *commune* appellatur.
 Quod adversarius in suam utilitatem deflectere potest,
 commutabile. Quod causæ non cohæret, *separatum*. Quod
 aliunde trahitur, *translatum*. ⁴ Præterea quod longum, quod
 contra præcepta est. Quorum pleraque non principii mo-
 do sunt vitia, sed totius orationis. Hæc de *proœmio*, quo-
 ties erit ejus usus. Non semper autem est. Nam & super-
 vacuum aliquando est, ut si sit præparatus fatis etiam sine
 hoc

¹ Scauro reo repetundarum.] Scaurus
 repetundarum est accusatus, quod Sardi-
 niam provinciam, quam ex prætura ob-
 tinuerat, expilasset. *Idem.*

² Nisi si cui divina illa, &c.] Vaticinatus esse Fabius videtur, quosdam futuros quibus illa ironia divina pro Ligario displiceret. Nam Georgio Cretensi, qui se Trapezuntium dici maluit, ita displicet, ut Fabium sugillare non sit veritus, *sus Minervam*, cum ait non ironiam esse, sed veri criminis confessionem, partim ut misericordiam capret, partim ut cum rei ejusdem, quam postea majorem ostendit, adversarium reum, ac humanitate Caesaris absolutum ostendat, summæ crudelitatis arguat. de quo plura in ejus commenta-

rio in eam orationem. Quod autem ironia hic sit, auctor est Aquila Romanus. quamquam de illo loco Quintil. inter figuras ita ait, *Non procul abest ab hac simulatione confessio nihil nocitura, qualis est hæc, habes Tubero.* Plura contra Trapezunt. legere poteris apud Georgium Merulam in oratione pro Ligario. *Idem.*

³ Quod in plures causas.] Sic antiqui oratores exordio fere vulgari orationem incipiebant, *Deum optimum maximum precor: & Maxime vellem judicet.* *Idem.*

⁴ Præterea quod longum.] Additur etiam à Trapezuntio exordium apparatus, quod exquisitius est compositum quam deceat. *Idem.*

x Aristo.

hoc iudex, aut si res præparatione non egeat. ¹ Aristoteles quidem in totum id necessarium apud bonos iudices negat: aliquando tamen uti nec si velimus, eo licet, *cum iudex occupatus, cum angusta sunt tempora, cum major potestas ab ipsa re cogit incipere.* Contraque est interim proœmii vis etiam non exordio. ² Nam iudices & in narratione nonnunquam, & in argumentis, ut attendant, & ut faveant, rogamus: quo Prodicus velut dormitantes eos excitari putabat: quale est Ciceronis, Tum C. Varenus, is qui à familia Anchariana occisus est. Hoc, quæso, iudices, diligenter attendite. Utique si ³ multiplex causa est, sua quibusque partibus danda præfatio est: ut, *Audite nunc reliqua.* & , *Transseo nunc illuc.* ⁴ Sed in ipsis etiam probationibus multa funguntur proœmii vice, ut facit ⁵ Cicero pro Cluentio, dicturus contra censores: pro Muræna, cum Servio se excusat. Verum id frequentius est, quam ut exemplis confirmandum sit. Quoties autem proœmio fuerimus usi, tum sive ad expositionem transibimus, sive protinus ad probationem, ⁶ id debet in principio postremum esse, cui commodissime jungi initium sequen-

¹ *Aristoteles quidem.*] Hæc scribuntur ab Aristotele *lib. 3. ad Theod. cap. 14.* horum est causa, quia exordium comparatur ad affectum, quo iudex bonus carere debet: & lege lata adhiberi vetabatur. *Idem.*

² *Nam iudices & in.*] Initio quoque diximus, *attentionem, benevolentiam, & docilitatem* non magis esse exordii quam reliquarum partium. Quod autem sequitur, ex Aristotele sumptum est. scribit enim Prodicum dixisse, attentionis repetitionem perinde auditores excitare, ac si inter dormientes pecunia spargeretur. *Idem.*

³ *Multiplex.*] Multis quæstionibus constans. *Idem.*

⁴ *Sed in ipsis etiam probat.*] Ex hoc loco colligere possumus *refutationes* ante narrationem positas, quales sunt pro *Milone, Muræna, Sylla, Cluentio*, multum affines esse cum proœmio, imo

quodammodo partes esse illius, quod Fabius multis in locis indicat. hæ enim præparant iudicem, quod erat exordii proprium. *Idem.*

⁵ *Cicero pro Cluentio.*] Cicero pro Cluentio cum esset dicturus adversus censores Gellium & Cn. Lentulum, qui Cluentium notarant, quod iudicium quo damnatus fuerat Oppianicus, corrupisset, præfatione utitur: qua primum aures placat, ac velut aditum sibi præmunat ad aures iudicum. *Idem.*

⁶ *Id debet.*] Id ex Cicerone *lib. 2. de Orat.* Connexum autem ita sit principium consequenti orationi, ut non tanquam cytharædi principium affictum aliquod, sed coherens cum omni corpore membrum esse videatur. Nam nonnulli eum illud meditati ediderunt, sic ad reliqua transeunt, ut audientiam sibi fieri velle videantur. Atque ejusmodi illa *prolusio* debet esse, non ut *Sammium*

sequentium poterit: ¹ Illa vero frigida & puerilis est in scholis affectatio, ut ipse transitus efficiat aliquam utique sententiam, & hujus velut præstigiæ plausum petat: ut Ovidius lascivire in Metamorphosi solet, quem tamen excusare necessitas potest, res diversissimas in speciem unius corporis colligentem. Oratori vero quid est necesse surripere hanc transgressionem, & judicem fallere, qui ut ordini rerum animum intendat, etiam commonendus est? Peribit enim prima pars expositionis, si iudex narrari nondum sciet. Quapropter ut non abrupte cadere in narrationem, ita non obscure transcendere, est optimum. Si vero longior sequitur ac perplexa magis expositio, ad eam ipsam præparandus erit iudex: ut Cicero sæpius, ² sed hoc præcipue loco fecit, *Paulo longius exordium rei demonstrandæ repetam, quod quæso iudices, ne moleste patiamini: principis enim cognitis, multo facilius extrema intelligetis.* Hæc fere sunt mihi de exordio comperta.

tium qui vibrant hastas ante pugnam, quibus in pugnando nihil utuntur: sed ut ipsis sententiis quibus proluserint vel pugnare possint. Idem.

¹ *Illam vero frig.*] Hoc loco Fabius consuetudinem declamatorum notat, qui ita ab exordio in narrationem transibant, ut id lateret auditorem. debet enim

transitus ille esse apertissimus. Hermogenes autem exordium putat cum narratione coniungendum per *procat astasis* quam etiam appellant *ἰσχυρισμὸν*. Idem.

² *Sed hoc loco præcipue.*] Pro Cluentis, Ibi, Atque ut intelligatis, &c. Idem.

C A P. II.

De narratione.

² ¹ **M**axime naturale est, & fieri frequentissime solet, ac debet, ut præparato per hæc quæ supra dicta sunt, iudice, res de qua pronuntiaturus est, indicetur. Ea est *narratio*. ² In qua sciens transcurram subtiles nimium divisiones

¹ **M**axime naturale & freq.] *Καὶ φύσιν, & ἐπὶ τὸ πλείον.* Inferius enim ostensurus est, non semper esse narrandum, neque protinus narrationem proœmio subjiciendam. *Pitæus.*

² *In qua sciens.*] Transit per occupationem eorum opiniones qui multa faciebant narrationum genera: vultque eam vere esse *narrationem* quæ sit rei expositio de qua iudex est pronuntiaturus. *Turneb.*

¹ *Sed*